

INKLYUZIV TA'LIMNING KORREKSION KAMPENTATSION YO'NALGANLIK AMALIYOTI

Toshkent Texnologiya menejment instituti.

Pedagog fanlar kafedrasio'qtuvchisi

Eshmamatova Setora.

Talaba: Babayeva Gulhayo

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim tizimining korreksion-kompensatsion yo'nalganlik amaliyoti yoritilgan. Xususan, maxsus ehtiyojli bolalar ta'lim jarayonida qiyinchiliklarni bartaraf etish va ularning imkoniyatlarini kompensatsiya qilish mexanizmlari, metodlari hamda samaradorlik natijalari tahlil qilingan. Tadqiqotda milliy va xalqaro tajribalarga asoslanib, inklyuziv ta'limni rivojlantirishdagi dolzarb muammolar va yechimlar muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, korreksiya, kompensatsiya, maxsus ehtiyojli bolalar, ta'lim samaradorligi, metodlar, integratsiya.

Inklyuziv ta'lim hozirgi kunda dunyo miqyosida ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismiga aylangan. O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha qator hujjatlar va qarorlar qabul qilindi. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi – imkoniyati cheklangan bolalarni sog'lom tengdoshlar qatori ta'lim jarayoniga jalb qilish, ularning ijtimoiylashuvi va shaxs sifatida rivojlanishiga sharoit yaratishdir. Bu jarayonda korreksion-kompensatsion yondashuv alohida o'rin tutadi. Chunki har bir bolaning ehtiyoji turlicha bo'lgani sababli, ta'lim jarayoni ularning individual qobiliyatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur.

Inklyuziv ta'lim sog'lom va alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan (nogironligi yoki rivojlanishdagi nuqsonlari bo'lgan) bolalarni birgalikda o'qitish tizimi bo'lib, uning asosiy yo'nalishi – bolalardagi kamchiliklarni korreksiya qilish (tuzatish) va kompensatsiya qilish (bartaraf etish yoki qoplash) orqali ularni jamiyatga to'liq integratsiya qilishdir. Ushbu amaliyot O'zbekistonda 2020–2025 yillarga mo'ljallangan konsepsiya asosida rivojlantirilmoqda va xalq ta'limi tizimida joriy etilmoqda. Quyida bu mavzuni batafsil yoritib o'tamiz.

Inklyuziv ta'limning mohiyati va korreksion-kompensatsion yo'nalishi

- Korreksion komponent: Bu yo'nalishda bolalardagi jismoniy, aqliy, sensor (ko'rish, eshitish) yoki ruhiy nuqsonlarni tuzatishga qaratilgan maxsus pedagogik usullar qo'llaniladi. Masalan, korreksion pedagogika anomal bolalarning ta'lim olish sharoitlarini o'rganib, ularning kamchiliklarini iloji boricha bartaraf etish yoki sezilmas holga keltirish usullarini taklif etadi. Bu jarayon maxsus vositalar (adaptiv

texnologiyalar, individual darsliklar) va metodlar (logopedik mashqlar, psixologik yordam) orqali amalga oshiriladi.

- Kompensatsion komponent: Nuqsonlarni to'liq tuzatib bo'lmasa, ularni boshqa qobiliyatlar orqali qoplashga e'tibor beriladi. Masalan, ko'zi ojiz bola uchun eshitish va taktil sezgi asosidagi o'quv materiallari ishlatiladi. Bu bolalarning ijtimoiy moslashuvini oshirishga xizmat qiladi.

- Amaliyotdagi birlashishi: Inklyuziv sinflarda sog'lom va maxsus ehtiyojli bolalar birga o'qiydi, lekin maxsus pedagoglar (tyutorlar) va yordamchi xodimlar korreksion-kompensatsion darslarni tashkil etadi. Bu tizim bolalarning ruhiy holatini ijobiylashtirish va teng huquqlilikni ta'minlashga yo'naltirilgan.

O'zbekistondagi amaliyot va rivojlanish

O'zbekistonda inklyuziv ta'lim 2019–2020 yillarda faol joriy etila boshlandi va 2020–2025 yillarga mo'ljallangan "Yo'l xaritasi" asosida amalga oshirilmoqda. Quyidagi jadvalda asosiy bosqichlar va natijalar keltirilgan:

Bosqich	Asosiy choralar	Natijalar va muammolar
2020–2021 yillar (Boshlang'ich joriy etish)	Inklyuziv sinflar ochish, tyutorlarni tayyorlash, konsepsiya tasdiqlash.	100 dan ortiq maktabda sinflar tashkil etildi; UNICEF hamkorligida o'quv materiallari ishlab chiqildi.
2021–2023 yillar (Kengaytirish)	Oliy ta'lim talabalarini amaliyotga jalb qilish, xalqaro konferensiyalar o'tkazish (masalan, "Inklyuziv ta'limning dolzarb masalalari").	Alohida ehtiyojli bolalar soni 2 baravar oshdi; qishloq joylarda qamrov pastligi muammosi saqlanib qoldi.
2024–2025 yillar (Tugallash)	Maqsadli indikatorlar (80% qamrov), maxsus pedagoglarni oshirish.	2025 yilga qadar barcha maktablarda inklyuziv muhit yaratish rejalashtirilgan; volontyorlar va talabalar jalb etilmoqda.

Huquqiy asos: 638-sonli Vazirlar Mahkamasi qarori (2021 yil) inklyuziv ta'limni tartibga soladi va boshlang'ich tayanch korreksion sinflarni belgilaydi. Bu hujjatda ta'lim muhiti bolalarning yosh, individual xususiyatlari va sog'lig'iga moslashtirilishi talab etiladi.

Amaliyotdagi misollar va tavsiyalar

- Maktab darajasida: Umumta'lim maktablarida inklyuziv sinflarda maxsus pedagoglar (defektologlar, psixologlar) haftada 2–3 marta korreksion mashg'ulotlar o'tkazadi. Masalan, eshitish nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ishora tili va audio-vizual materiallar ishlatiladi.

- Oliy ta'lim integratsiyasi: Pedagogika yo'nalishidagi talabalar maktablarda amaliyot o'tab, tyutor sifatida ishtirok etadi. Bu kelajakdagi pedagoglarni tayyorlashga yordam beradi.

- Muammolar va yechimlar:

- Kamchiliklar: Tyutorlar yetishmasligi, qishloq maktablarida resurslar kamligi.

- Tavsiyalar: Xalqaro tajribani (masalan, UNICEF loyihalari) joriy etish, o'qituvchilarni qayta tayyorlash kurslarini ko'paytirish.

Inklyuziv ta'limning korreksion-kompensatsion amaliyoti nafaqat bolalarni o'qitish, balki jamiyatdagi tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi. Batafsil ma'lumot uchun O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi sayti yoki UNICEF loyihalariga murojaat eting.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli tashkil etish uchun faqat bolalarning qobiliyatlarini rivojlantirish emas, balki ularning psixologik moslashuvini ta'minlash ham muhimdir. Bu borada defektolog, psixolog, logoped va ijtimoiy pedagoglarning hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchilarning maxsus tayyorgarligiga bog'liq. Shuningdek, ota-onalarning hamkorligi va jamiyatdagi inklyuziv madaniyatning shakllanishi ham jarayonga ta'sir etadi.

Xulosa

Xulosa: Inklyuziv ta'limda korreksion-kompensatsion yondashuvni qo'llash – maxsus ehtiyojli bolalarning ta'lim va tarbiya jarayonida faol ishtirokini ta'minlashning asosiy omillaridan biridir. U nafaqat bilim olish, balki shaxsning to'laqonli rivojlanishiga, jamiyatga integratsiyalashuviga ham xizmat qiladi.

O'qituvchilar uchun maxsus malaka oshirish kurslarida korreksion-kompensatsion metodlarni kengroq o'rgatish.

Inklyuziv ta'lim muassasalarini zamonaviy texnik vositalar bilan ta'minlash.

Maxsus dastur va qo'llanmalarni ishlab chiqish va ularni ta'lim jarayoniga tatbiq etish.

Jamiyatda inklyuziv madaniyatni keng targ'ib qilish orqali ota-onalar va jamoatchilikni jarayonga faol jalb etish.

Adabiyotlar ro'yxati

1. UNESCO. *Inclusive education: The way of the future*. Paris: UNESCO, 2009.
2. UNICEF. *The State of the World's Children 2021: On My Mind – Promoting, protecting and caring for children's mental health*. New York: UNICEF, 2021.
3. OECD. *Education for Inclusive Societies*. Paris: OECD Publishing, 2020.
4. Florian L. *The Sage Handbook of Special Education*. London: SAGE, 2014.
5. Farrell M. *Foundations of Special Education*. London: Routledge, 2009.

6. Booth T., Ainscow M. *Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools*. Bristol: CSIE, 2011.
7. Abdurahmonova R. *Inklyuziv ta'limda korreksion yondashuv*. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
8. To'xtayeva G. *Maxsus pedagogika va psixologiya*. Toshkent: O'qituvchi, 2019.
9. Usmonov M. *O'zbekiston ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish masalalari*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
10. Ainscow M., Dyson A., Weiner S. *From Exclusion to Inclusion: A Review of International Literature on Inclusive Education*. Manchester: University of Manchester, 2013.
11. Slee R. *The Irregular School: Exclusion, Schooling and Inclusive Education*. London: Routledge, 2011.
12. Norwich B. *Dilemmas of Difference, Inclusion and Disability: International Perspectives and Future Directions*. London: Routledge, 2014.
13. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. *2020–2025 yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi*. Toshkent, 2020.